

برنامه ریزی جامع آمایش سرزمین با تأکید بر نگرش سیستمی

دکتر علی‌رضا استعلاجی*

چکیده

اهداف اصلی جغرافیای کاربردی ارائه مسیرهای منطقی در بهره‌گیری از منابع طبیعی و انسانی و توسعه مطلوب جامعه انسانی است جغرافیای کاربردی یک علم بین رشته‌ای می‌باشد و بیشترین ارتباط را با برنامه‌ریزی آمایش سرزمین دارد.

در آمایش سرزمین از یافته‌های اکثریت علوم استفاده می‌گردد در این راستا با این دیدگاه جغرافیای کاربردی با نگرش سیستمی حلقه بین علوم در مطالعات و برنامه‌ریزی جامع آمایش سرزمین محسوب می‌گردد با این دیدگاه در این مقاله ضمن تبیین طرح آمایش سرزمین، نقش جغرافیای کاربردی در تعیین رویکرد و چارچوب نظری و همچنین الگو، روش‌های پژوهش و تجزیه تحلیل در مراحل مختلف مطالعات و برنامه‌ریزی آمایش سرزمین ارائه شده است.

واژه‌های کلیدی: آمایش سرزمین، نگرش سیستمی، روش تحقیق، منطقه، ناحیه، برنامه‌ریزی

آمایش سرزمین با روی‌کرد همه‌سویگر در چارچوب توسعه فضایی، سعی دارد با پدید آمدن تعادل‌های منطقه‌ای برخورد کرده و راه‌کارهای مناسب را برای تحقق توسعه متوازن، هم‌جانبه و پایدار در سطح سرزمین، ارائه نماید. حرکت کشورهای در حال توسعه در مسیر توسعه پایدار، مستلزم توجه به سطوح منطقه‌ای و محلی در برنامه‌ریزی توسعه است که در چارچوب نظام برنامه‌ریزی بخشی، به دلیل تمرکزگرایی، دستیابی به آن امکانپذیر نیست.

در پی چنین نیازهایی در فرآیند توسعه پایدار و همه‌جانبه کشورهای جهان، از جمله ایران، مفاهیم، دیدگاه‌های نظری و روش‌های برنامه‌ریزی به تدریج متحول شده است. ضمن پاسخگویی به موضوعات جدید مرتبط با توسعه، پاسخگویی نیازهای برنامه‌ریزی در سطوح منطقه‌ای و محلی از یک سو و از سطوح فعالیت‌های سوی دیگر باشد و برنامه‌ریزی فعالیت و سکونت در پهنه سرزمین در ابعاد گوناگون ملی، منطقه‌ای و محلی و در زمینه‌های گوناگون فعالیت و با رویکردهای جامع‌نگری، پایداری و استفاده از علوم و فنون جدید در برنامه‌ریزی توسعه و به منظور تحقق اهداف نوین توسعه، در سال‌های اخیر در جهان رواج یافته است.

مطالعه تجربه کشورهای مختلف جهان در رابطه با آمایش سرزمین در سطوح مختلف، درس‌های ارزشمندی از نظر ضرورت توجه به ابعاد گوناگون اجتماعی، قومی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی برنامه‌ریزی ارائه می‌دهد.

مطالعه دیدگاه‌های نظری مؤخر در این زمینه، ضرورت تعمق در اندیشه‌های توسعه بر اساس اصول پایداری، حفاظت از میراث طبیعی و فرهنگی، تکیه بر برنامه‌های توسعه منطقه‌ای و آمایش سرزمین بر منابع انسانی، سرمایه‌های اجتماعی، دانش بومی و توسعه درونزا همزمان با تحکیم ارتباطات با جهان و ایجاد پیوندهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در چارچوب تعامل جهانی، را بیش از پیش مطرح می‌سازد.

۱- تعریف طرح

برنامه آمایش سندی است که برای تحقق توسعه پایدار فضایی، مجموعه اهداف، راهبردها، سیاست ها و برنامه های اجرایی بخش های دولتی و غیر دولتی (عمومی و خصوصی و تعاونی) را در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و کالبدی در بر می گیرد.

این برنامه در چارچوب چشم انداز، اهداف توسعه ملی و جهت گیری های آمایش سرزمین و در تعامل با سطوح استانی، ملی و جهانی؛ با رویکردی توسعه گرا، مشارکت جو و انعطاف پذیری تهیه می شود. (مرکز ملی آمایش سرزمین، ۱۳۸۵ ص ۴)

۲- اهداف

هدف از تهیه برنامه آمایش دستیابی به سندی است که سازمان فضایی منسجم، اثربخش، مبتنی بر احصاء و بکارگیری روش های اجرایی را برای دستیابی به توسعه پایدار در چارچوب توسعه ملی مبتنی بر اصول مصوب آمایش سرزمین به شرح زیر دنبال می کند.

- ملاحظات امنیتی و دفاعی.
- کارآیی و بازدهی اقتصادی.
- وحدت و یکپارچگی سرزمین.
- گسترش عدالت اجتماعی و تعادل های منطقه ای.
- حفاظت محیط زیست و احیای منابع طبیعی.
- حفظ هویت اسلامی، ایرانی و حراست از میراث فرهنگی.
- تسهیل و تنظیم روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور.

- رفع محرومیت ها ، به خصوص در مناطق روستای کشور.

۴-ملاحظات اساسی در برنامه آمایش

- از آنجایی که در برنامه ریزی آمایشی، یکپارچگی بین رشته ای و یا چند رشته ای مورد نظر است. توجه به متدهای تحلیلی یکپارچه ضروری است و نتایج بر این اساس مورد بررسی قرار می گیرد.
- در حالی که برنامه ریزی آمایشی مستلزم توجه به تمام عرصه های زندگی انسانهاست، اما دستیابی به توسعه در تمامی ابعاد آن به صورت همزمان امکان پذیر نیست. لذا در عمل با توجه به اولویتهای تعیین شده بر موضوعات کلیدی متمرکز می شود.
- ماهیت بین رشته ای و پویای آمایش سرزمین ایجاب می کند که سند نهایی نسبت به تغیرات احتمالی انعطاف پذیر باشد.
- برنامه آمایش باید به سه سوال اساسی زیر پاسخ دهد:

الف) در حال حاضر منطقه مورد مطالعه چه موقعیتی دارد (ارائه تحلیلی از نقاط قوت ، نقاط ضعف ، فرصتها و تهدیدها).

ب) منطقه مورد مطالعه به کجا می خواهد برود (چشم انداز، اهداف اصلی، الویت های مبتنی بر جهت گیری های آمایش).

ج) منطقه مورد مطالعه چگونه به اهداف تعیین شده دست می یابد.

- از آنجائی که تحقق اهداف ، نظریه ها و دیدگاه های بلند مدت آمایش استان در چارچوب آمایش ملی قابل دستیابی است ، بنابراین برنامه آمایش بایستی در سازگاری کامل با اهداف توسعه پایدار ملی باشد.
- از آنجائی که امنیت مفهومی فراگیر و شامل تهدیداتی مانند بلایای طبیعی، تکنولوژی، اقتصادی، سیاسی، امنیتی و دفاعی است که روند و برنامه های توسعه پایدار کشور یا مناطق را بامشکل جدی مواجه می سازد، بنابراین در برنامه آمایش و به منظور مدی ریت روند توسعه پایدار استان می بایستی مورد توجه اساسی قرار گیرد. (مرکز ملی برنامه آمایش سرزمین، ۱۳۸۵ ص ۳)

۳- رویکرد و چارچوب نظری در مطالعات و برنامه ریزی آمایش سرزمین

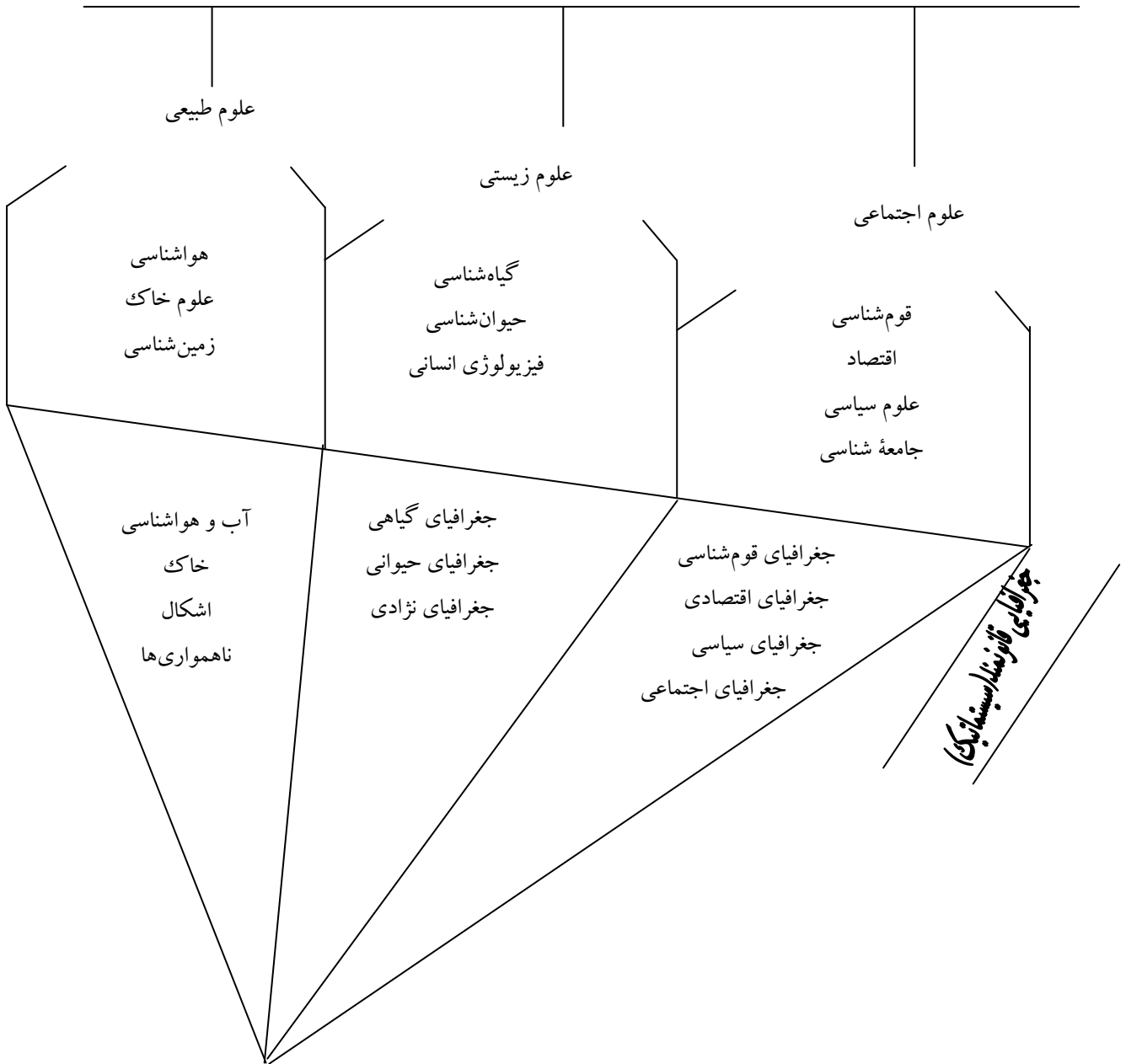
رویکرد جغرافیای کاربردی، رویکرد سیستماتیک در برنامه ریزی می باشد با این رویکرد، جغرافیا حلقه ارتباط بین علوم محسوب می گردد. هر سکونتگاهی را می توان چون ارگانیسمی دانست که کمترین مکانیسمی آن را متأثر می سازد در واقع هیچ سکونتگاهی در پهنه سرزمینی بدون ارتباط با سایر مراکز و هماهنگی با نظام کلی حاکم برفضا و توزیع فعالیت ها در فضا نمی توان به رشد و حیات خود ادامه دهد بنابراین مطالعات و برنامه ریزی آمایش مبتنی بر رویکرد سیستمی **system approach** و زیست ناحیه ای با تأکید بر توسعه پایدار می باشد.

در این رویکرد به هریک از سکونتگاه ها بر حسب نقش آن در مجموعه و روابط فی مابین آنها توجه می شود و مجموعه اجزاء و عناصر و تأثیرپذیری آنها از یکدیگر بر اساس انضباط فکری نظام ها، بررسی می شود. (استعلاجی، ۱۳۸۰ ص ۳۲)

بر این اساس سکونتگاه‌ها به منزله‌ی نظامی متشکل از اجزاء همبسته منظور می‌شود به گونه‌ای که هیچ جزء آن را نمی‌توان جدا از کل مجموعه به طور کامل تصور کرد. در نتیجه هر تغییری در هریک از اجزا به درجه‌ای از تغییری در کل مجموعه می‌انجامد.

باتغییرات اقتصادی و مکمل آن تغییریات اجتماعی، فرهنگی و ... تحول و دگرگونی در ساختار نظام در راستای توسعه و عمران به وجود خواهد آمد. از این رو چارچوب مزبور، با در نظر گرفتن نقش سایر علوم برای تحلیل مسائل مربوط به آمایش و برای تعین کمبودها و نیازهای و برنامه‌ریزی توسعه و عمران آتی روشن کارآمد می‌باشد. شکل زیر رابطه بین جغرافیای کاربردی و سایر علوم را نشان می‌دهد.

۵- رابطه بین جغرافیا و سایر علوم قانونمند

وابستگی و ارتباط علوم در جغرافیا

مأخذ: (دکتر شکوئی، ۱۳۷۸ ص ۶۹)

۶- تفاوت ناحیه و منطقه در برنامه‌ریزی آمایش سرزمین از دیدگاه جغرافیای کاربردی

در ادبیات برنامه‌ریزی کشور اگرچه تلاش‌هایی در شناساندن ناحیه و منطقه به کاررفته است ولی بررسی انجام گرفته نشان می‌دهد اغتشاش عملکردی در به کارگیری این مفاهیم وجود دارد این مشکل در مکاتب سایر کشورها نیز وجود دارد. به طوری که در بعضی کشورها محدوده ناحیه معادل یک منطقه در کشور دیگر می‌باشد و یا برعکس، لذا در برنامه‌ریزی گاهی ناحیه را به جای منطقه و منطقه را به جای ناحیه به کار می‌برند که این عامل در نظام بودجه‌بندی نیز مشکل ایجاد می‌کند. لذا در برنامه‌ریزی آمایش سرزمین ضرورت به موارد اشتراک و افتراق بین ناحیه و منطقه به شرح ذیل توجه گردد:

الف) وجود اشتراک ناحیه و منطقه

- ۱- هر دو بخشی از فضا و سرزمین را شامل می‌شوند
- ۲- در تعدادی از عوامل و ویژگی‌های خود وجه اشتراک دارند.
- ۳- دارای روابط عملکردی در شاخص‌ها می‌باشند

ب) وجوه افتراق بین ناحیه و منطقه

- ۱- منطقه معمولاً بزرگتر از ناحیه می‌باشد. در ایران سطوح بالاتر از شهرستان در تقسیم‌بندی محدوده مناطق قرار می‌گیرد و سطوح پائین‌تر از شهرستان در تقسیم‌بندی محدوده ناحیه قرار می‌گیرند. به طوری که یک منطقه می‌تواند شامل چند ناحیه باشد.
- ۲- در منطقه به شاخص‌های طبیعی وزن بیشتری داده می‌شود و از نظر تقسیمات اداری نیز به تقسیم‌بندی استانی توجه بیشتری می‌شود ولی در ناحیه به شاخص‌های انسانی و نقش انسان در شکل‌گیری نواحی وزن بیشتری داده می‌شود و به ناحیه کارکردی توجه بیشتری می‌شود که می‌تواند یک شهر یا روستا یا محدوده‌ای از یک شهر و روستاهای اطراف را شامل گردد (استعلاجی، ۱۳۸۱ ص ۴۷).

۷- مراحل پژوهش و روش های تجزیه و تحلیل در مطالعات آمایش سرزمین

روش های مطالعه و بررسی در این طرح، مشتمل بر بررسی اسناد و مدارک، مشاهده، مصاحبه، تکمیل پرسشنامه، تفسیر عکس های هوایی و تصاویر ماهواره ای، تحلیل داده ها، کاربرد شاخصه ها و معیارها برای پیش بینی و برآوردها، مدل های توصیفی و تحلیلی و الگوهای برنامه ریزی مختلف است که بسته به مورد، با تکیه بر رویکردهای همچون مطالعات پهنانگر، ژرفانگر، پیمایشی توصیفی، تحلیل نقشی در چارچوب های استنتاجی و استقرایی و از طریق کاربرد تکنیک های معمول گردآوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات در علوم اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، جغرافیای (GIS) انجام می گیرد و در همه مراحل ارتباط مستمر و با ارگان های محلی و ناحیه ای و منطقه ای و مسئولین ذی ربط برقرار می گردد.

نخستین گام در انجام مطالعات تفکیک موضوعی زمینه های مورد بررسی و تعیین اجزای آن است که از طریق اعمال روش های واحد قابل بررسی هستند. آنگاه مجموعه مطالعات و بررسی ها و برنامه ریزی به سه زمینه شناخت وضع موجود و توانسنجی، بررسی و تحلیل و برنامه ریزی تقسیم می شود. در زمینه نخست، ساختار و منابع محیط طبیعی، ساختار اجتماعی، ساختار اقتصادی، ساختار فرهنگی - سیاسی و ساختار کالبدی موجود مورد بررسی قرار می گیرد. (استعلاجی، ۱۳۸۵ ص ۸).

مطالعات مرحله شناخت وضع موجود با توجه به طبیعت آن به طور همزمان در ابعاد ستادی و صحرایی انجام می پذیرد.

مطالعات ستادی که از حیث مراحل انجام کار، نخستین مرحله مطالعات این بخش است اساساً مبتنی بر روش تجزیه و تحلیل اسناد و مدارک موجود است و با بهره گیری از تکنیک های جمع آوری و تحلیل اسناد و مدارک، اطلاعات و آمار مدون، فیش برداری و خلاصه نویسی صورت می گیرد. درگردآوری اطلاعات دید پهنانگر بر مطالعه حاکم است و خصوصیات کمی و کیفی کل منطقه به صورت مجموعه ای همبسته و یکپارچه مورد مطالعه قرار می گیرد.

در انجام مطالعات میدانی، ابتدا به منظور آشنایی با منطقه، بازدید از کانون های سکونتی به عمل می آید و از طریق آن بعضی از پیش فرض های بدست آمده در مطالعات ستادی، بر اساس روش مشاهده، آزمون می شود و از این طریق بر مبنای الگوهای سکونتی، ساختارهای نظام معیشتی و اقتصادی، نسبت به انجام یک حوزه بندی مقدماتی و کلی اقدام می شود. در مرحله بعد به منظور تبیین دیدگاه ها- پرسشنامه- در ابعاد اقتصادی- اجتماعی سیاسی - کالبدی و محیطی تهیه و تکمیل می شود تا در جهت تحلیل خصیصه های اقتصادی اجتماعی و فرهنگی سیاسی و زیست محیطی مورد استفاده قرار گیرد.

اساس مطالعات میدانی مبتنی بر بازدید و برداشت های میدانی با تکنیک های برنامه ریزی در ابعاد اجتماعی - سیاسی اقتصادی-طبیعی و کالبدی و پرسشنامه است (البته برداشت کاربری ها مستثنی می باشد)

در مطالعات میدانی، اطلاعات مورد نیاز از طریق فنون اصلی تحقیق یعنی پرسشنامه، مصاحبه تصاویر ماهواره، عکس هوایی، نقشه و فهرست سوالات گردآوری می شود.

برای مطالعه وضعیت منابع و محیط طبیعی بخش های مختلف مطالعاتی (اقلیم، هیدرولوژی، زمین شناسی، خاک شناسی، پوشش گیاهی و محیط زیست) از روش اکولوژیکی و تکنیک هاو نرم افزاری مختلف و متنوعی استفاده می گردد. ولی در همه آنها هم از روش تجزیه و تحلیل اسناد و مدارک موجود استفاده می شود و هم مطالعات و بررسی های میدانی صورت می گیرد.

در زمینه شناخت ساختار اجتماعی از روش های گردآوری اطلاعات، به صورت ستادی و میدانی استفاده می شود. بدین منظور ویژگی های جمعیتی در زمینه های کلی، مشارکتی، تعداد جمعیت، مهاجرت و کم و کیف اشتغال و غیره. بر اساس آمار رسمی مورد بررسی قرار می گیرد تکیه اصلی این مبحث بر سرمایه ها و قشر بندی اجتماعی است.

در بررسی های اقتصادی به طور توأمان از روش های مطالعاتی کار ستادی و میدانی برای گردآوری اطلاعات استفاده می شود در این مبحث زمینه های تولید و منابع معیشت بر اساس اطلاعات آمار رسمی و مطالعات میدانی بررسی می شوند. عوامل تولید نیز اساساً بر همین پایه مورد بررسی قرار

می گیرد. اطلاعات کاربری اراضی نیز بر اساس تحلیل نقشه ها و تصاویر و مطالعات ستادی انجام می گیرد.

برای تکمیل اطلاعات، از سایر منابع در زمینه، توزیع وضع مالکیت و نیز چندی و چگونگی اشتغال استفاده می شود.

نظام بهره برداری از آب، تخصص نیروی انسانی، تقسیم کار در واحدهای بهره برداری و سازماندهی تولید در سطح سکونتگاهها و در سطح واحدهای بهره برداری و سازماندهی تولید در سطح سکونتگاهها و در سطح واحدهای بهره برداری، اساساً با استفاده از نتایج مطالعات میدانی گزارش می شود. وضع مبادلات و بازرگانی و مکانیسم های مبادله و شکل های آن، براساس داده های موجود (کار ستادی کتابخانه ای) و هم بر اساس تحلیل داده های میدانی، توصیف می گردد و بالاخره بر اساس تحلیل کلی مجموعه موضوعات بررسی شده ساختار اقتصادی، روابط سکونتگاه ها بررسی می گردد. بررسی وضع تأسیسات زیر بنایی نیز بر اساس اطلاعات آماری موجود و پرسشنامه کالبدی انجام می گیرد.

در این بخش (شناخت وضع موجود و توانسنجی) تمام اجزاء و عناصر اصلی از این دیدگاه که چه تأثیری در رشد و توسعه اقتصادی موجود و آینده منطقه می تواند داشته باشند و همچنین ملاحظات دفائی و امنیتی مورد بررسی و مطالعات قرار می گیرند.

در بخش دوم به بررسی و تجزیه و تحلیل مطالعات وضع موجود پرداخته می شود. در بخش روندها و گرایش ها - روابط بین متغیرهای مورد نظر موانع و تنگناها نیازه ها و کمبودها و امکانات و قابلیت های اقتصادی - اجتماعی و کاربری اراضی و ... استخراج و تدوین می شود. و همچنین ملاحظات دفائی و امنیتی تحلیل می گردد.

در بخش سوم یعنی بخش مربوط به جمع بندی - پیش بینی - آینده نگری - سیاستگذاری و برنامه ریزی مدیریتی رشد و توسعه پایدار آمایش با نگرش نظری به مبانی و استراتژی مطالعات توسعه هدف های کمی - کیفی - راهبردها و سیاستهای کلی و اجرایی برای آمایش و توسعه تعین می شود و آنگاه در چارچوب هدف ها و سیاستهای تعین شده و بر اساس نیازهای دسته بندی شده - و

برنامه های مشخص و عملیاتی برای آمایش و توسعه و عمران ارائه می شود و در هر برنامه ای نظام و خط مشی اجرایی به طور مشخص مورد بحث قرار گرفته و تعیین اولویت ها با توجه به نقش عوامل طبیعی- اجتماعی- سیاسی- فرهنگی- کالبدی و سیاسی در راستای عملکرد اقتصادی اهمیت ویژه ای دارد. (استعلاجی، ۱۳۸۵ ص ۱۲)

۸- نقشه ها

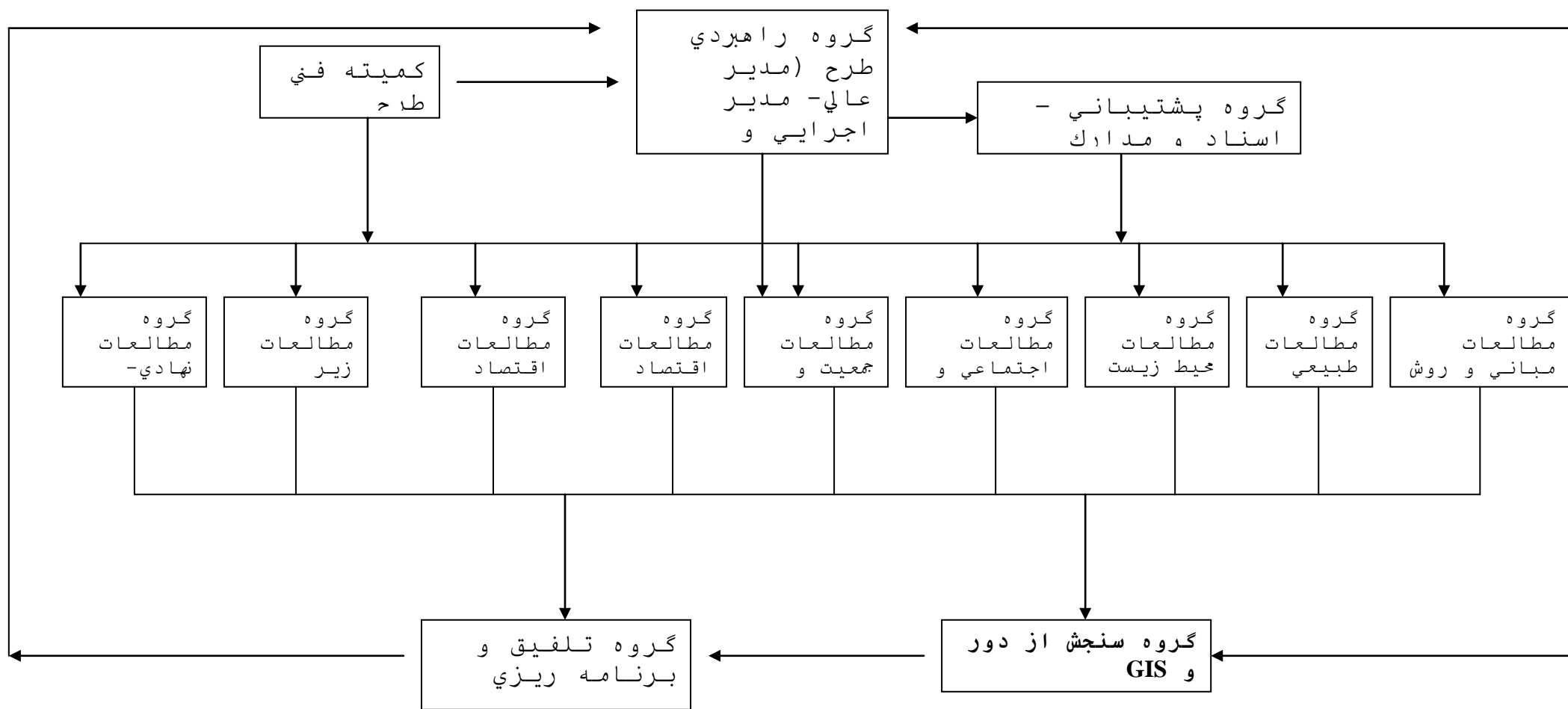
سند نهایی طرح آمایش را می توان به سند سیاستهای تدوین شده ی موجود تعبیر کرد که راهبردهای اقدامات توسعه را با بیان تصویری و کالبدی در اختیار دستگاه های اجرایی می گذارد- برای تهیه ی چنین سندی نقشه های پایه باید مقیاس منطقی و درخور دقت خود را داشته باشد- این نقشه ها باید:

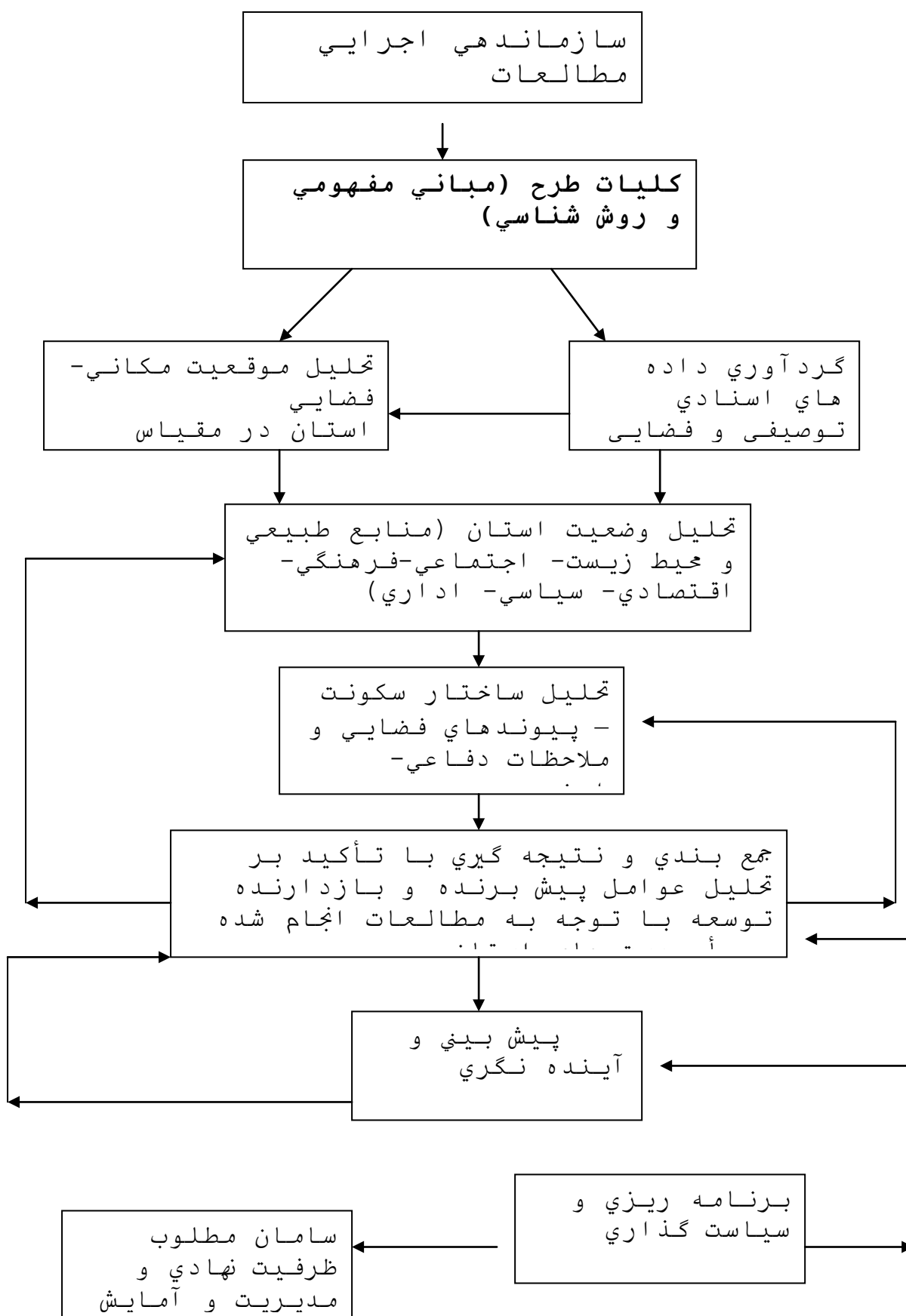
۱- حتی المقدور حاوی اطلاعات به روز شده درمورد تمام عوارض مصنوعی و طبیعی با توزیع صحیح جغرافیایی آنها می باشد.

۲- حتی المقدور حاوی اطلاعات کلیدی موثر در خصوص عوامل و عناصر موثر محلی طی همچون آبهای جاری- ارتفاعات و ... باشد.

۳- قابلیت موزائیک شدن بانقشه های استان را داشته باشد.

۹- برای انجام طرح آمایش - مدیریت طرح و سازمان اجرایی آن به شرح زیر می باشد.

نتیجه‌گیری:

اهداف اصلی جغرافیای کاربردی ارائه مسیرهای منطقی در بهره‌گیری از منابع طبیعی، انسانی و توسعه مطلوب جامعه انسانی است. برنامه آمایش نیز سندی است که برای تحقق توسعه پایدار فضایی، مجموعه اهداف، راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های اجرایی بخش‌های دولتی و غیر دولتی را در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و کالبدی و سیاسی را در بر می‌گیرد.

از آنجائی که در مطالعات و برنامه‌ریزی آمایش، یکپارچگی بین رشته‌ای مورد نظر است توجه به متدهای تحلیل یک‌پارچه ضروری است ماهیت بین رشته‌ای و پویای آمایش سرزمین ایجاب می‌کند رویکرد مطالعات و برنامه‌ریزی بر مبنای رویکرد سیستمی و زیست ناحیه‌ای با تأکید بر توسعه پایدار باشد در این رویکرد هر سکونتگاهی را می‌توان چون ارگانیک دانست که کمترین مکانیزیمی آن را متأثر می‌سازد در واقع هیچ سکونتگاهی در پهنه سرزمین بدون ارتباط با سایر مراکز و هماهنگی با نظام کلی حاکم بر فضا و توزیع فعالیت‌ها در فضا نمی‌تواند به رشد و حیات خود ادامه دهد در این رویکرد به هر یک از سکونتگاه‌ها بر حسب نقش آن‌ها در مجموعه و روابط فی مابین آنها توجه می‌شود و مجموعه اجزاء و عناصر تأثیرپذیری آنها از یکدیگر بر اساس انضباط فکری نظام‌ها، بررسی می‌شود.

با این دیدگاه مطالعات و برنامه‌ریزی آمایش سرزمین، جنبه‌های مختلف و مولفه‌های متفاوت طبیعی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، امنیتی، زیست محیطی و کالبدی را در بر می‌گیرد یعنی از یافته‌های علوم دیگر بهره‌گیری می‌نماید در این راستا جغرافیای کاربردی با دیدگاه رویکرد سیستمی و علم بین رشته‌ای، در مطالعات و برنامه‌ریزی آمایش سرزمین بهترین نقش را در ایجاد حلقه ارتباط بین علوم و استفاده از یافته سایر علوم را ایفا می‌کند. با رویکرد مذکور، علاوه بر این که جغرافیا با گرایش‌های مختلف خود در همه مراحل مطالعات و برنامه‌ریزی، رکن اساسی را دارد مهمترین نقش آن در سنتز و تلفیق یافته‌ها و تعیین خط مش و الگوی توسعه در آینده می‌باشد.

در مطالعات و برنامه‌ریزی آمایش سرزمین سطوح مطالعات و برنامه‌ریزی منطقه‌ای و ناحیه‌ای دارای اهمیت فراوانی می‌باشد لذا ضروری است که به تفاوت‌های بین منطقه و ناحیه توجه گردد. نتایج حاصل از این

تحقیق نشان می‌دهد که در منطقه به شاخص طبیعی وزن بیشتری داده می‌شود و از نظر تقسیمات اداری نیز به تقسیم‌بندی استانی توجه بیشتری می‌شود. ولی در ناحیه به شاخص‌های انسانی و نقش انسان در شکل‌گیری نواحی وزن بیشتری داده می‌شود و به ناحیه کارکردی تأکید می‌شود و از نظر تقسیمات اداری نیز سطوح پائین‌تر از شهرستان توجه بیشتری می‌گردد.

از دیدگاه جغرافیای کاربردی با توجه ماهیت بین رشته‌ای طرح آمایش سرزمین، الگوها، روش‌های مطالعه و تجزیه و تحلیل، روش‌های ترکیبی می‌باشد و شامل بررسی اسناد و مدارک، مشاهده، مصاحبه، پرسشنامه، تفسیر عکس‌های هوایی و ماهواره‌ای، نقشه‌های کاربردی، کاربرد شاخص‌ها و معیارها برای پیش‌بینی و برآوردها، مدل‌های اکولوژیکی چند عامله و مدل‌های توصیفی و تحلیلی مختلف می‌باشد که با تکیه بر روش‌های پهناگر، ژرفانگر، پیمایشی، توصیفی-تحلیلی در چارچوب‌های استنتاجی و استقراری و از طریق کاربرد تکنیک‌های معمول گردآوری در علوم اجتماعی، اقتصادی، محیط زیست، سیاسی و جغرافیا انجام می‌گیرد.

در این زمینه هم در بررسی ساختار وضع موجود و هم در تجزیه و تحلیل و در نهایت در تنظیم سند نهایی طرح آمایش، تهیه نقشه‌های کاربردی از اهمیت بالایی برخوردار است. در این راستا نیز جغرافیای کاربردی با سیستم اطلاعات جغرافیایی **GIS** و با دیدگاه ترکیب نگر مهمترین نقش را در مطالعه و برنامه‌ریزی آمایش سرزمین دارا خواهد بود.

منابع و مأخذ:

- ۱- آسایش، حسین، علیرضا استعلاجی (۱۳۸۱) اصول و روش‌های برنامه‌ریزی ناحیه‌ای (مدل‌ها، روش‌ها و فنون)، تهران: انتشارات دانشگاه آزاد واحد شهرری.
- ۲- استعلاجی، علیرضا (۱۳۸۰) راهکارهای توسعه پایدار، رساله دکتری تهران، دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات.
- ۳- استعلاجی، علیرضا (۱۳۸۰) آشنایی با توسعه پایدار و یکپارچه، تهران: انتشارات جهاد سازندگی.
- ۴- استعلاجی، علیرضا، عبدالرضا، مسلمی (۱۳۸۰)، آشنایی با مدیریت و برنامه‌ریزی منطقه، تهران: انتشارات جهاد سازندگی.
- ۵- جاویدان، مجتبی، استعلاجی، علیرضا، (۱۳۸۵)، چارچوب روش شناسی مطالعات آمایش سرزمین تهران: مهندسین مشاور توسعه.
- ۶- جاویدان، مجتبی، استعلاجی، علیرضا (۱۳۸۵) چارچوب طرح ساماندهی و توسعه اقتصادی، اجتماعی تهران: مهندسین مشاور توسعه.
- ۷- شکویی، حسین (۱۳۷۸)، اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا، تهران: انتشارات گیتا شناسی.
- ۸- دوران، دانیل (۱۳۷۰) نظریه سیستم‌ها، ترجمه محمد یمنی، انتشارات آموزش انقلاب اسلامی.
- ۹- جاویدان، مجتبی، استعلاجی، علیرضا (۱۳۸۵) طرح ساماندهی و توسعه اقتصادی، اجتماعی تهران: مهندسین مشاور توسعه.
- ۱۰- مرکز ملی آمایش سرزمین (۱۳۸۵) برنامه آمایش سرزمین، زاهدان: معاونت امور اقتصادی و هماهنگی برنامه بودجه.
- ۱۱- مخدوم، مجید (۱۳۶۸) شالوده آمایش زمین، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.